

LOGIKA WEWNĘTRZNA
VATICANUM II.
PRÓBA UPORZĄDKOWANIA
DOKUMENTÓW SOBOROWYCH
CELEM ICH PRZEDSTAWIENIA

[Trudno stwierdzić, gdzie i kiedy poniższy wykład został wygłoszony, ale zamieszczony jest ze względu na opublikowanie we „Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych”.]

1

Szkic niniejszy ma ściśle określone zastosowanie. Ponieważ po zakończeniu Wielkiej Nowenny i po roku tysiąclecia (1966) przewiduje się w naszym duszpasterstwie i kaznodziejstwie nowy cykl całościowy, którego centrum ma stanowić Chrystus w Kościele, a podstawę *Vaticanum II* – przeto wypada zacząć od uporządkowania tegoż dorobku wedle wewnętrznej logiki Soboru.

Uporządkowanie takie jest ważne również i z tego powodu, że na Episkopacie Polskim ciąży obowiązek przedmiotowego zaznajomienia duchowieństwa i wiernych z Soborem. Sobór jako fakt, jako wydarzenie, jest na ogół znany w całym swym przebiegu. Ogólnie też przypisuje się mu wielkie znaczenie. Jednakże znaczenia *Vaticanum II* nie sposób duchowieństwu i wiernym właściwie i szczegółowo przybliżyć, nie wnikając w dorobek treściowy Soboru. Nie wystarczy patrzeć na Sobór jako na wielkie wydarzenie w Kościele i świecie, ale trzeba go ująć jako określony etap w rozwoju magisterium Kościoła – to znaczy w przybliżeniu niezgłębionej zawartości Objawienia Bożego do świadomości ludzkiej.

Wydaje się, że pierwszy rok po *Millenium*, czyli rok 1967, winien być temu poświęcony w naszym duszpasterstwie oraz kaznodziejstwie. Bez tego bowiem – z jednej strony nie spełnilibyśmy obowiązku wstępnej (na razie) promulgacji dokumentów soborowych – z drugiej zaś strony nie potrafilibyśmy wejść w zamierzony temat kilkuletniego planu homilijcznego, którego centrum ma stanowić Chrystus żyjący w swoim Kościele.

2

Jeśli chodzi o dokumenty Soboru Watykańskiego II wedle chronologicznej kolejności ich uchwalania, to szeregują się one następująco:

Rok 1963 (przy końcu sesji II):

1. Konstytucja *De Sacra Liturgia*,
2. Dekret *De instrumentis communicationis socialis*.

Rok 1964 (przy końcu sesji III):

3. Konstytucja dogmatyczna *De Ecclesia*,
4. Dekret *De Oecumenismo*,
5. Dekret *De Ecclesiis orientalibus catholicis*.

Rok 1965 (w ciągu sesji IV):

6. Dekret *De pastoralis episcoporum munere in Ecclesia*,
7. Dekret *De accommodata renovatione vitae religiosae*,
8. Dekret *De institutione sacerdotali*,
9. Deklaracja *De educatione christiana*,
10. Deklaracja *De Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas*,

(To wszystko uchwalono 28 października)

11. Konstytucja dogmatyczna *De Divina Revelatione*,
12. Dekret *De apostolatu laicorum*,

(To w dniu 18 listopada, wreszcie)

13. Konstytucja duszpasterska *De Ecclesia in mundo huius temporis*,
14. Dekret *De activitate missionali Ecclesiae*,
15. Dekret *De presbyterorum ministerio et vita*
16. Deklaracja *De libertate religiosa*.

Jeśli chodzi o wewnętrzną logikę *Vaticanum II*, nie wystarczy samo chronologiczne zestawienie dokumentów – ani też takie samo przedstawienie ich treściowej zawartości. Trzeba tutaj wyjść raczej od uchwycenia treściowej jedności Soboru oraz dorobku soborowego i tę jedność odszukać w wielości dokumentów, wskazując, jak ona w nich przebiega, jak stanowi główny wątek wszystkich.

Sobór Watykański II był soborem eklezjologicznym. Taka jest główna podstawa jego treściowej jedności. Jednakże na Kościół patrzył nie tylko jako na temat doktrynalny, ale jako na podmiot życia i posłannictwa. Sobór nie tylko wypowiedział się o Kościele jako o przedmiocie swego nauczania, ale także na Soborze i podczas Soboru Kościół zaczął żyć w nowy sposób. Celem bowiem *Vaticanum* była *accommodata renovatio* – a nie tylko jakaś *dogmatica determinatio* Kościoła – i to *accommodata renovatio* z wyraźnym nastawieniem duszpasterskim i ekumenicznym.

Dla logiki dokumentów *Vaticanum II* podstawowe wydaje się to rozróżnienie, które w dyskusji soborowej zostało sformułowane w czasie pierwszej

sesji (1962) „*Ecclesia ad intra – Ecclesia ad extra*”. Nie chodzi tu o przeciwstawienie, ale o dwa aspekty wzajemnie się dopełniające. U początku takiego rozróżnienia stoi właśnie chrystocentryzm: wiara w Chrystusa, który jest nie tylko Oblubieńcem Kościoła, ale przede wszystkim Odkupicielem całej ludzkości. Stąd Kościół, zstępując najbardziej do swego wnętrza, znajduje najszerszy swój zasięg „zewnątrzny” (*ad extra*). Potrzeba konstytucji o Kościele w świecie zrodziła się z wniknięcia w tajemnicę Kościoła w sobie (*in se*). Równocześnie zaś ta potrzeba – nie mniej, choć w inny sposób jak potrzeba ekumenizmu oraz stosunku do innych pozachrześcijańskich religii – wychodzi naprzeciw i odpowiada jakimś zapotrzebowaniom „od zewnątrz”. Są to zapotrzebowania co najmniej obiektywne po stronie braci odłączonych, po stronie niechrześcijan i po stronie niewierzących w ogóle.

Jeśli wedle tej wewnętrznej logiki spróbujemy przedstawić Sobór duchowieństwu i wiernym, wówczas wypadnie zwrócić bodaj uwagę na pewne fakty, jakie dokonały się w Kościele okresu soborowego, takie jak np.: powoływanie różnych Sekretariatów, przemówienie Pawła VI w ONZ itp. Fakty te bowiem doskonale ilustrują zawartość treściową *Vaticanum II*, jego główne idee.

3

Przechodząc do uporządkowania dorobku soborowego wedle tej logiki wewnętrznej, o jakiej powyżej mowa, należałoby ustalić taki w przybliżeniu bieg tematów. Zaczynając od „*Ecclesia ad intra*”, należałoby pierwszą część oprzeć na Konstytucji *De Ecclesia*, wiążąc z poszczególnymi rozdziałami tej konstytucji cały szereg dekretów soborowych. Tak więc po przedstawieniu Tajemnicy Kościoła „w wymiarze trynitarnym” (1)* oraz w łączności z dziełem Odkupienia jako Ciało Mistyczne Chrystusa (2) – przejść do wyjaśnienia pojęcia „lud Boży”, naprzód w związku z historią zbawienia (3), a później w łączności z życiem sakramentalnym (4). Wyjaśnić uczestnictwo całego ludu w kapłańskim, prorockim i królewskim posłannictwie Syna Bożego (5).

Z kolei należałoby, przechodząc do III rozdziału Konstytucji *De Ecclesia*, przedstawić soborową naukę o hierarchicznym ustroju Kościoła: ojciec św. i biskupi jako następcy św. Piotra i Apostołów – z wyjaśnieniem zasady kolegialności (6). Główne zadania papieża i biskupów: nauczanie, uświęcanie, pasterzowanie (7). I tutaj dołączyć podstawowe informacje o Dekrecie *De pastoralis episcoporum munere in Ecclesia* i naświetlić główne tema-

* Cyframi są zaznaczone poszczególne jednostki tematyczne, które oczywiście można by jeszcze podzielić lub uwielokrotnić.

ty (8), nawiązując do ustanowienia stałego Synodu (9). Drugim dokumentem, który już tutaj mógłby zostać przynajmniej częściowo „podłączony”, jest Dekret *De Ecclesiis orientalibus*, zwłaszcza gdy chodzi o zagadnienia hierarchiczne, choć dekret ów ma swoje właściwe miejsce w kontekście eklezjologii (10).

Jeszcze w obrębie rozdziału III *De Ecclesia* znajduje się sprawa kapłanów (11), z którą zaraz wypada połączyć Dekret *De presbyterorum ministerio et vita* (12). Wreszcie problem diakonatu (13). Chyba też najlepiej w tym miejscu byłoby dołączyć sprawę przygotowania przyszłych kapłanów – Dekret *De institutione sacerdotali*, a wraz z tym sprawa powołań (14).

Przechodząc do rozdziału IV konstytucji, wyrasta nowy temat „*De laicis*” (15), gruntownie potraktowany przez Sobór, czego najwymowniejszym dowodem jest Dekret *De apostolatu laicorum* (16), zasługujący wraz z IV rozdziałem *De Ecclesia* na dogłębne naświetlenie, zwłaszcza od strony znaczenia tematu. Wypadałoby w tym miejscu dodać, że cały szereg tych zagadnień, które zawierają się w IV rozdziale *De Ecclesia* oraz w Dekrecie *De apostolatu laicorum*, obejmuje również Konstytucja duszpasterska *De Ecclesia in mundo huius temporis* – i bodaj po krótko zebrać te zagadnienia tak, jak one dotyczą świeckich członków ludu Bożego (17). Jako bardziej szczegółowe dopełnienie należałoby uwzględnić jeszcze Deklarację *De educatione christiana* (18).

Po tym wszystkim przejście do rozdziału V *De Ecclesia*: o powszechnym powołaniu do świętości (19), wyjaśnić istotę świętości i znaczenie tego powołania, które nie jest udziałem tylko osób duchownych czy zakonnych, ale wszystkich. Tym niemniej zakony posiadają swoje niczym niezastąpione miejsce w Kościele, jak tego naucza rozdział VI *De Ecclesia* (20), uzupełniony osobnym Dekretem *De accommodata renovatione vitae religiosae* (21).

Kościół jest jednością i wspólnotą. Wspólnota ta jednoczy się i wyraża wewnętrzną jedność swojego życia przede wszystkim przy pomocy liturgii. Może więc właśnie w tym miejscu, po przedstawieniu zróżnicowanej wewnętrznie struktury ludu Bożego na ziemi, należałoby omówić ekklezjologiczne znaczenie Konstytucji *De Sacra Liturgia* (22), a także pokrótce naświetlić zasady jej odnowy (*accommodata renovatio*) zawarte w owej konstytucji (23). Konstytucja o liturgii nie tłumaczy się w pełni bez nauki zawartej w konstytucji o Kościele. Zdaje się też, że wiązanie w tym miejscu liturgii z ekklezjologią najlepiej nas przygotowuje do wniknięcia w VII – eschatologiczny – rozdział *De Ecclesia* (24).

Rozdział VIII – mariologiczny – tejże konstytucji jest kłamrą zamykającą soborowe widzenie Kościoła „*ad intra*” z perspektywą przejścia „*ad extra*”:

„*Mater Dei et hominum*”. Trzeba nawiązać do podstawowych wymiarów Tajemnicy Kościoła, do Odkupienia i Ciała Mistycznego. W tym wszystkim Maryja jest obecna, w całej ekonomii zbawienia (25). Stąd jej szczególna więź z Kościołem. Paweł VI nazwał Ją „*Mater Ecclesiae*”; szczególniejszy też kult – bo Ona jest zarazem znakiem nadziei dla całego ludu Bożego pielgrzymującego na ziemi. (26)

4

Przechodząc do drugiego głównego aspektu prac Soboru i soborowego dorobku „*Ecclesia ad extra*”, należałoby naprzód zwrócić uwagę na te teksty z Konstytucji *De Ecclesia*, które mówią o braciach odłączonych, o niechrześcijanach i o niewierzących. Jest rzeczą znamionną, że Sobór traktuje ich wszystkich w jedności z ludem Bożym – a to z uwagi na uniwersalny zasięg Odkupienia dokonanego przez Chrystusa Pana (27). Tu też leży najgłębsza podstawa działalności misyjnej Kościoła, której soborowym wyrazem stał się Dekret *De activitate missionali Ecclesiae* (27). Równocześnie z doktryną misji należy wyjaśnić zasadę dialogu i sens tej zasady, tak jak ujmuje ją Paweł VI w encyklice *Ecclesiam suam* – i to z wyraźnym odniesieniem do tych trzech kręgów, o których mowa powyżej (28). Zasada dialogu jest podstawą kształtowania się posłannictwa Kościoła „*ad extra*”.

Przechodząc do ekumenizmu, należałoby może zacząć od wyjaśnienia problemu „*De revelatione*” (29) jako ważnego czynnika, który dzieli, a który może przybliżyć. Sam ekumenizm przedstawić, zaczynając może (do dyskusji) od rozdziału III dekretu *De Oecumenismo* (30). Tutaj należy wspomnieć także o próbach zjednoczenia z Kościołem Wschodnim (*De Ecclesiis orientabilibus*) ze szczególnym uwzględnieniem zdjęcia ekskomunik, co miało miejsce w Rzymie i Konstantynopolu 7 grudnia 1965 roku (31). Potem przedstawić, na czym polega katolickie pojęcie ekumenizmu: rozdział I i II dekretu (32). Tutaj też należałoby po raz pierwszy wprowadzić temat „*De libertate religiosa*” – wolność jako zasada wspólnego stosunku wszystkich chrześcijan do prawdy religijnej (34).

Teraz czas na stosunek do innych poza-chrześcijańskich religii. Wyłożyć przedmiot Deklaracji *De Ecclesiae habitudine ad non-christianos* i wspomnieć o powołanym w związku z tym Sekretariatem (35). Wreszcie stosunek do niewierzących. Wkraczamy już w Konstytucję duszpasterską *De Ecclesia in mundo huius temporis*, gdzie o tych sprawach jest mowa w łączności z powołaniem Sekretariatu dla niewierzących (36). Po raz drugi należy nawiązać do Deklaracji *De libertate religiosa*, przedstawiając tym razem ową wolność jako prawo obywatelskie każdego człowieka (37). To prawo łączy się z godnością

i powołaniem osoby, czemu Sobór poświęcił tak wiele miejsca w Konstytucji duszpasterskiej *De Ecclesia in mundo* (38).

Stosunek Kościoła do świata opiera się bowiem na zrozumieniu problemów świata współczesnego, ale przede wszystkim afirmacji osoby w jej istotnej godności wewnętrznej (39), w jej pozycji społecznej (40) oraz jej szczególnych zadań w stworzonym przez Boga wszechświecie (41). Na tym opiera Kościół swe uniwersalne posłannictwo – tzn. posłannictwo względem całej ludzkości, również *ad extra* (rozdział IV część I konstytucji *Ecclesia in mundo*) (42). W posłannictwie tym są uwzględnione od strony najgłębszych zasad moralności takie ludzkie sprawy, jak małżeństwo i rodzina (43), kultura (44), stosunki społeczno-ekonomiczne (45), polityczne (46) i międzynarodowe (47). W każdym z tych punktów należy krótko wydobyć to, co stanowi specyfikę nauki Kościoła na ten temat, bez wchodzenia w szczegóły. W punkcie ostatnim należy osobno omówić wysiłki Kościoła zmierzające do ugruntowania pokoju na świecie, nawiązując do *Pacem in terris*, a także do przemówienia Pawła VI w ONZ (48).

5

Wracamy z Soboru z nową świadomością Kościoła, a zarazem z nową miłością Chrystusa-człowieka i świata – tak mogą mówić o sobie biskupi. Wracamy także z nowymi zadaniami, które sięgają głęboko w dusze ludzkie oraz w życie współczesnej ludzkości. Niech Duch Święty, który prowadził Sobór, pozwalając mu znaleźć światło w tyłu sprawach, dopomaga nam i całemu Kościołowi w stopniowym, ale gruntownym tych zadań spełnieniu.

ŹRÓDŁO: „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 1966, nr 7, s. 159–163.